

Дацій Н.В., д.держ.упр., проф., ПНУ, м. Житомир,

ORCID: 0000-0003-0640-6426,

Малахова Т.В., д.держ.упр., доц., ДУІКТ, м. Київ,

ORCID: 0009-0001-1113-5723

Datsii N., doctor of sciences in public administration, professor, professor of the department of economic theory, intellectual property and public administration Polissia National University, Zhytomyr,

Malakhova T., doctor of sciences in public administration, assistant professor, professor of the Department of Public Management and Administration State University of Information and Communication technologies, Kyiv

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ

IMPROVEMENT OF STATE FINANCIAL CONTROL IN THE TAX SYSTEM

Обґрунтовано сутність фінансового контролю у податковій системі як фінансово-економічної категорії, підсистеми державного фінансового контролю; розкрито його зміст та структуру. Встановлено, що фінансовий контроль у сфері вітчизняного оподаткування (податковий контроль) є важливою ланкою державного фінансового контролю в Україні. Одночасно він виступає складовою процесу управління оподаткуванням і невід'ємною умовою побудови ефективної податкової системи країни. Фінансовий контроль у податковій системі – це система заходів щодо спостереження за дотриманням законності заходів щодо формування податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, розподілу, перерозподілу та використання даних фінансових ресурсів.

За своєю економічною суттю фінансовий контроль у податковій системі - це вартісний контроль, спрямований на перевірку стану та використання коштів. Зрештою в результаті він означає контроль ефективності використання матеріальних, трудових, природних ресурсів, оскільки цей процес опосередковується грошовими відносинами.

Структура фінансового контролю у податковій системі включає внутрішньовідомчу та внутрішньогосподарську складові частини. В першому випадку податковий контроль здійснюють податкова служба. Для такого роду контролю створюються контрольні-ревізійні відділи та групи. У другому випадку контроль ведеться у державних та комунальних підприємствах, майно яких є власністю держави, відповідними спеціальними підрозділами та службами: бухгалтеріями, фінансовими відділами.

Зроблено висновки щодо організаційно-економічного забезпечення державного фінансового контролю податковими органами, а саме: надходження податків та

зборів до бюджетної системи країни, модернізації контрольної роботи, застосування кращого досвіду та підвищення їх ефективності з урахуванням застосування передових методів її оцінки.

В основі методології організації діяльності фінансового контролю у податковій системі лежать: системний підхід до вибору контрольних систем заходів, форм та методів контролю; застосування сучасних телекомунікаційних та інформаційних технологій у процесі здійснення контролю, використання процесного підходу в організації перевіркової діяльності, застосування внутрішнього фінансового аудиту та наявність зворотного зв'язку щодо результатів контрольних заходів; використання кваліфікованих кадрів.

Наведено пропозиції щодо пріоритетів удосконалення державного фінансового контролю у податковій системі, науково-методичного забезпечення його функціонування, моделей побудови взаємовідносин між різними структурами, підвищення якості державного регулювання податкового контролю у сучасних умовах.

Ключові слова: державна податкова служба, державне регулювання, державний фінансовий контроль, контроль ефективності, податкова система.

The essence of financial control in the tax system as a financial and economic category, subsystem of state financial control is justified; its content and structure are revealed. It has been established that financial control in the field of domestic taxation (tax control) is an important link of state financial control in Ukraine. At the same time, it acts as a component of the taxation management process and an integral condition for building an effective tax system of the country. Financial control in the tax system is a system of measures to monitor compliance with the legality of measures to generate tax revenues for budgets of all levels, distribution, redistribution and use of these financial resources.

In its economic essence, financial control in the tax system is value control aimed at checking the state and use of funds. In the end, as a result, it means controlling the efficiency of the use of material, labor, and natural resources, since this process is mediated by monetary relations.

The structure of financial control in the tax system includes intra-departmental and intra-economic components. In the first case, tax control is carried out by the tax service. Control and audit departments and groups are created for this type of control. In the second case, control is carried out in state and communal enterprises, the property of which is the property of the state, relevant special divisions and services: accounting departments, financial departments.

Conclusions were made regarding the organizational and economic support of state financial control by tax authorities, namely: receipt of taxes and fees to the country's budget system, modernization of control work, application of best practices and improvement of their efficiency, taking into account the use of advanced methods of its assessment.

The methodology for organizing financial control activities in the tax system is based on: a systematic approach to the selection of control systems of measures, forms and methods of control; the use of modern telecommunications and information technologies in the process of control, the use of a process approach in the organization of control activities, the use of internal financial audit and the availability of feedback on the results of control measures; use of qualified personnel.

Proposals are made regarding the priorities for improving state financial control in the tax system, scientific and methodological support for its functioning, models for building relationships between various structures, and improving the quality of state regulation of tax control in modern conditions.

Key words: *state tax service, state regulation, state financial control, efficiency control, tax system.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, яка зазнає помітного впливу у зв'язку з війною росії проти України та нестійкого розвитку світової економіки, її ефективне функціонування стає неможливим без скоординованої системи державного податкового контролю. Він здійснюється, як відомо, у сфері відносин, які складаються у процесі сплати податків і зборів, і провадиться податковими органами виключно у межах законодавства. При створенні системи податкового контролю держава прагне домогтися своєчасного надходження податкових доходів до бюджету та недопущення вчинення порушень податкового законодавства. У цьому зв'язку, як відомо, у податкове законодавство внесено поправки, спрямовані на подолання конфліктів між податковими органами та платниками податків, що виникають у процесі здійснення податкового контролю та стягнення недоїмки. Однак складність вирішуваних при цьому економічних проблем та перетворень висуває завдання подальшого розвитку та вдосконалення податкового контролю. При цьому досить значними залишаються суми заборгованості з податкових платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, правові та методологічні проблеми фінансового контролю торкалися роботах багатьох вітчизняних учених А.О. Баранової, С.М. Гончарука, Н.І. Гордієнко, Д.В. Долбнєвої, М.Ю. Карпенко, С.В. Приймак, Є.М. Романіва, О.В. Харламова та ін.

Разом з тим, ні рівень наукового пошуку, ні діяльність органів державного фінансового контролю, що існують в Україні, у податковій системі поки важко визнати достатніми, їх ефективність та дієвість бажають бути більшими, а застосовувані методи більш досконалішими. Саме тому є нагальна необхідність у них поглибленні та покращенні державного фінансового контролю в податковій системі, що й визначило вибір теми цього дослідження.

Постановка завдання. Метою проведеного в поданій статті дослідження є виявлення особливостей державного фінансового контролю в податковій системі та визначення шляхів його подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Державний фінансовий контроль у сфері оподаткування (податковий контроль) є складовою процесу управління та невід'ємною умовою побудови ефективної податкової системи країни. Він виступає завершальною фазою процесу оподаткування, внаслідок чого забезпечує зворотний зв'язок між платниками податків та органами публічного управління, які здійснюють планування майбутніх податкових надходжень до бюджету. Одночасно він поєднує функції контролюючої ланки в податковій системі і в

той же час виступає ключовим фактором формування бюджету в частині податкових доходів.

До функцій державного фінансового контролю у сфері оподаткування належать: контроль за надходженням податкових платежів до бюджетів різних рівнів; перевірки платників податків щодо повноти та своєчасності сплати податкових платежів та їх ухилення від податків, передбачених чинним законодавством; контроль за дотриманням державними органами та платниками податків податкового законодавства; пошук можливостей збільшення бюджетних податкових надходжень.

Існуюча дефініція податкового контролю дещо звужує реально сформовані у вітчизняних умовах рамки (масштаби) контрольної діяльності податкових органів, не включає в себе контроль за виконанням банками обов'язків щодо виконання доручень платників податків та податкових органів на перерахування податку до бюджетної системи. Більше того, поняття «податкового контролю» не можна ототожнювати лише з перевірочними діями, які здійснюють представники податкових органів.

Будь-який контроль не повинен бути самоціллю. Швидше він покликаний бути невід'ємною частиною системи регулювання, орієнтованого на розгин відхилень від прийнятих стандартів та порушень законності. За допомогою контролю підтримується ефективність та економія витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії, з тим, щоб мати можливість вжити коригуючих заходів, в окремих випадках залучити винних до відповідальності, отримати компенсацію за завдану шкоду або вжити заходів щодо запобігання або скорочення таких порушень в майбутньому.

Стосовно сфери податкового контролю такий підхід означає, що відповідність норм законодавства про податки та збори об'єктивним закономірностям економічного та соціального розвитку суспільства може виявлятися лише після здійснення заходів органів податкової системи з контролю та отримання в результаті вжитих кроків інформації щодо ефективності застосування цих норм на практиці.

Виходячи з викладених думок та виявлення додаткових характеристик [1, 2, 3], ми даємо наступне визначення досліджуваної категорії: фінансовий контроль у податковій системі - багаторівнева система управління, що забезпечує перевірку законності та доцільності формування, розподілу та використання грошових ресурсів з метою забезпечення ефективного функціонування фінансової системи; відстеження обґрунтованості та ефективності управлінських рішень з метою попередження відхилення результатів від норми та заданих параметрів та своєчасного вироблення заходів, спрямованих на покращення функціонування економіки в цілому; обов'язкове усунення виявлених порушень та недопущення їх повторення.

В Україні фінансовий контроль у податковій системі є досить складною системою, що містить такі елементи, що є у постійному взаємодії:

- державні, регіональні та місцеві податкові структури, їх статус, а також нормативи та порядок взаємозв'язків між ними;
- методологічно-понятійна база: визначення видів, цілей, завдань, організаційні засади роботи, вимоги тощо;
- нормативно-правова основа фінансового контролю у податковій системі;
- матеріально-технічне та фінансове забезпечення (у т. ч. фінансові ресурси, що відповідають умовам роботи, техніка, приміщення);
- науково-дослідна та навчальна бази, кадрове забезпечення;
- інформаційно-комунікаційна інфраструктура (інформаційне забезпечення, система комунікацій).

Зміст фінансового контролю у податковій системі важливо розглядати, з одного боку, як підсистему фінансового контролю взагалі, а з іншого – як самостійну систему та економічну категорію.

Структура фінансового контролю у податковій системі охоплює внутрішньовідомчу та внутрішньогосподарську складові частини. У першому випадку податковий контроль здійснюють державна податкова служба. Для такого роду контролю створюються контрольні-ревізійні відділи та групи. У другому випадку контроль ведеться в державних та комунальних підприємствах, майно яких є власністю держави, відповідними спеціальними підрозділами та службами: бухгалтеріями, фінансовими відділами.

Податковий контроль має двояку мету: по-перше, забезпечення наповнення державного бюджету за рахунок податків та зборів, по-друге, дотримання податкового законодавства та підвищення ефективності оподаткування. Найбільш істотна роль полягає у податковому адмініструванні, що сприяє формуванню податкових надходжень до бюджетів різних рівнів і, насамперед, у державний бюджет.

З метою підвищення якості контрольної роботи в галузі податкового адміністрування слід, на наш погляд, зміцнювати матеріально-технічну базу та удосконалювати організаційну структуру податкових органів, активно застосовувати нові телекомунікаційні та інформаційні технології з обробки даних та аналітичного аналізу бази платників податків, змінювати саму концепцію взаємовідносин між податковими органами та платниками податків, підвищувати кваліфікацію співробітників тощо.

У загальній формі можна надати три основні критерії ефективності державного податкового контролю: результативність, дієвість та економічність.

При оцінці ефективності державного фінансового контролю в податковій системі застосовуються різноманітні методики. Однією з найпоширеніших є методика, що включає кілька етапів: аналіз та оцінку показників ефективності контрольної роботи; аналіз та оцінку показників організації та проведення камеральних податкових перевірок; аналіз та оцінку показників організації та проведення виїзних податкових перевірок; аналіз та оцінку роботи з організаціями та індивідуальними підприємствами, які не подають до інших органів подат-

кову звітність або такими, що представляють «нульову» звітність; аналіз та оцінку контрольної роботи щодо дотримання законодавства про застосування контрольно-касових машин під час здійснення грошових розрахунків із населенням; комплексну оцінку діяльності органів державної податкової служби.

Нині у світі існують 3 підходи до побудови системи взаємовідносин у сфері податкового контролю: з позиції сили, з позиції права та позиції інтересів. Взаємодія сторін, що беруть участь у процесі податкового контролю, лежить і основі системи партнерських взаємин та дозволяє досягти синергетичного ефекту, який значно перевищує внесок від самостійної діяльності кожного із цих суб'єктів. Це дозволяє за мінімальної витрати ресурсів домогтися вищої ефективності системи податкового контролю у країні без ризику зниження ділової активності чи обмеження економічних свобод.

Для досягнення вище сказаного, на нашу думку, слід законодавчо закріпити в Податковому кодексі України принцип співробітництва як одну із найефективніших основ взаємовідносин податкових органів та платників податків. Також важливо всіляко підтримувати укладення попередніх угод податкових органів та платників податків з питань оподаткування як засіб ефективної профілактики конфліктів та порушень у даній сфері, а разом законодавчо закріпити можливість їх позасудового врегулювання на основі укладання між зацікавленими сторонами мирових угод.

Більше того, щодо фінансового контролю у податковій системі застосовні різні механізми його регулювання: адміністративний, економічний, та той, що саморегується. При цьому можливі такі його види як: державне, громадське; способи - оперативне та довготривале, через законодавчі та нормативні акти; інструменти – закони, стандарти, ліцензії, обов'язкове страхування, атестати тощо. В основному, у регулюванні фінансового контролю у податковій системі використовуються чи адміністративні, чи економічні механізми. Причому різним видам фінансового контролю притаманні різні механізми регулювання: деє переважає адміністративний механізм, в інших випадках, навпаки, – економічний. Наприклад, для аудиту як інструменту фінансового контролю, на наш погляд, доцільне застосування саме економічного механізму регулювання. Це впливає із самого принципу господарської самостійності та незалежності аудиторських організацій, в основі якого лежить використання інструменту накладання ними штрафних санкцій за неякісно проведений аудит.

З іншого боку, внутрішній контроль не має достатньої господарської самостійності, тому що він здебільшого здійснюється структурним підрозділом організації, в якій він проводиться або працівниками, які працюють в інших її підрозділах. У зв'язку з цим економічне регулювання його складне, тому природно і неминуче переважання адміністративного механізму. При цьому податковий моніторинг є системою спостереження за фінансово-господарською діяльністю платників податків, завдання якої полягають у визначенні економічної доцільності тих чи інших господарсько-економічних, фінансових і процесів

оподаткування; податковий нагляд – це процес виявлення та документування фактів податкових правопорушень, згідно з чинним процесуальним порядком, з метою притягнення винних до них до відповідальності згідно Податкового кодексу України; податкові переслідування є процесом виявлення та документування фактів наявності протиправної змови між платниками податків та іншими учасниками цих угод, здійснюється за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів, а також слідчих дій у рамках відповідного кримінального розслідування.

Висновки. У міру лібералізації системи оподаткування та зниження податкового навантаження покарання та його невідворотність за порушення або за цілеспрямоване та злісне ухилення від сплати податків, безумовно, формуватимуть у платників податків розуміння обов'язковості виконання функцій повному та правильному обчисленню та своєчасному перерахуванню податків до бюджету, подальшого підвищення результативності податкового контролю.

Важливим напрямом вдосконалення державного фінансового контролю у податковій системі у сучасних умовах є також підвищення результативності його регулюючого впливу, без якого навряд чи можливо забезпечити необхідні темпи економічного розвитку країни в умовах світової нестабільності, продовжити відчутні кроки у боротьбі з корупцією та модернізувати всю систему фінансово-економічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Гончарук С.М., Долбнєва Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : [навчальний посібник]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298 с.
2. Баранова А.О. Аудит : [навч. посібник] . Х. : ХДУХТ, 2017. 246 с.
3. Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Карпенко М.Ю. Аудит, організація і методика: [навч. посіб.]. Х. : ХНАМГ, 2007. 486 с.

References:

1. Honcharuk, S.M., Dolbnyeva, D.V., Pryymak, S.V. and Romaniv Y.M. (2019) Financial control: theory, terminology, practice, LNU im. I. Franka, L'viv, Ukraine.
2. Baranova, A.O. (2017) Audit, KHDUKHT, Kharkiv, Ukraine.
3. Hordiyenko, N.I., Kharlamova, O.V. and Karpenko M.Y. (2007) Audit, organization and methodology, KHNAMEH, , Kharkiv, Ukraine.